

L'origen de la paraula "perfum"

Ramon Planas

*Article en memòria del Sr. Ramon Planas,
President de Perfumeries Regia i fundador del Museu del Perfum
(Publicat en el número 221 de 2005.)*

S'ha escrit en moltes ocasions que el vocable "perfum" prové del llatí "per fumum" que voldria expressar el resultat d'una composició aromàtica assolida per mitjà del fum. És cert, per altra part, que el mot "fum" és un derivat del llatí "fumus" que té en la nostra llengua el mateix significat, i és cert també, que les primeres olors o aromes elaborades conscientment per l'home, foren, segons opinió general, les que obtingué en cremar escorxes, arrels, o resines aro-

màtiques, però aquest fet no té res a veure des del punt de vista etimològic amb la formació del vocable "perfum".

En altres ocasions hem vist com, alegrement, es fa derivar el mot "perfum" del verb llatí "perfumare", sense tenir en compte que aquest verb era inexistent en aquella llengua, per tant, ni perfum, ni els seus derivats: perfumar, perfumistes, perfumador, perfumer, etc. deriven d'un verb llatí.

Aribals Corintis, s. VII-VI a.C.

Lekytos grecs de ceràmica, s. IV a.C.

Els romans aprengueren la perfumeria dels grecs, d'altres pobles orientals i també dels etruscs i elaboraren les aromes de la mateixa manera que aquestes cultures a base d'un excipient o "corpus", que podia ser de tres classes: cremós, oliós o en pols, que servia de vehicle per absorbir i conservar la fragància d'una substància volàtil i olorosa denominada "sucum". És a dir que els productes perfumats que utilitzaren eren els uns en forma d'ungüent o greix, i per últim d'altres en pols, i és per això que els nom més corrents que utilitzaren els romans per anomenar-los, eren els de "unguentum" o "balsamum", segons es tractés d'un perfum cremós o d'un perfum líquid, que amb tot també era untuós en estar mesclat amb oli. El nom més generalitzat a Roma segons els escriptors llatins era el de "unguentum", d'aquí que els comerciants de perfumeria fossin coneguts amb el nom de "unguentarii" i que els recipients en què es guardaven els perfums se'n diguessin generalment "unguentarium", encara que les diferents formes dels recipients tinguessin també noms particulars. En canvi el barri on tenien instal·lades les botigues se'n deia "Vicus Thurraris" per-

què aquest mot era d'arrel grega i feia referència a l'encens que també venien els perfumistes romans en els seus establiments.

Fets aquests primers aclariments ens hem de refer a la pregunta i buscar la resposta que contesti l'enunciat d'aquest escrit. D'on prové la paraula perfum?

D'entrada hem de dir que perfum és un derivat compost del vocable llatí "fumus", per tant pertany en el seu inici a una llengua romànica. Ara bé vist amb l'òptica del segle vint-i-un, àdhuc de segles anteriors semblaria el més normal que el mot "perfum" fos d'origen francès. Els francesos han sigut des del Renaixement els grans creadors i els grans difusors del perfum arreu del món, i en canvi, paradoxalment la primera vegada que es troba el mot perfum escrit en llengua francesa data de l'any 1528. Segons Edmond Roudnitska en l'Edat Mitjana s'utilitzava per designar el perfum a França el mot de "basmé" expressió antiga derivada del llatí "balsamum" i de la qual se'n deriva, segons ens explica Joan Coromines en el seu "Diccionari Etimològic", el modern "baume" francès o "balsam" cata-

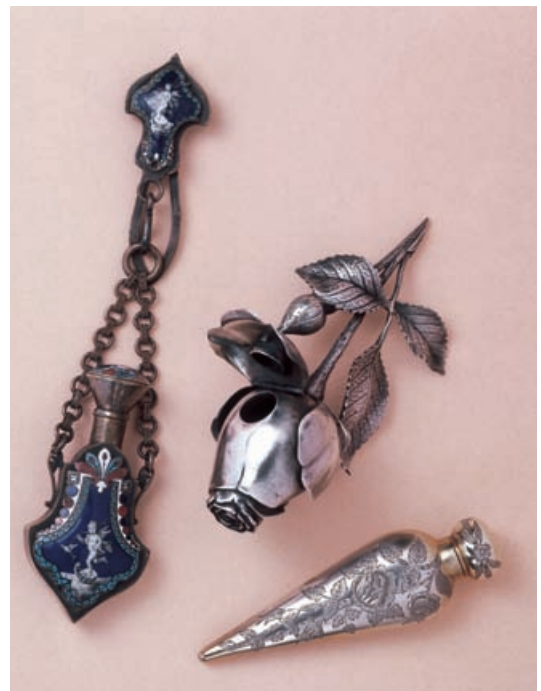
© Museu del Perfum

Askos de ceràmica negra. Magna Grècia, s. IV a.C.

là. Aquesta mateixa forma "basme" apareix segons el mateix Coromines a finals del segle XIII, en la "Vida dels Sants Rossellonenses".

Queda clar doncs que el mot modern "perfum", utilitzat amb més o menys variació en totes les llengües modernes, va ser aportat per una altra llengua, en quin cas hauríem de saber quina va ser la primera que cronològicament la va adoptar en el significat que avui té. Segons el "Dictionnaire historique de la langue française" d'Alain Rey, el mot "parfum" va seguir en el segle XVI una evolució semàntica similar a la del mot "parfumer" i significa abans que tot, una fumera, una fumigació i més particularment un fum agradable i olorós. I en parlar de "parfumer" és a dir, de perfumar, senyala que es forma a partir del llatí "fumare" junt amb la locució "per", segurament per una prestació d'una llengua mediterrània que no es pot determinar. La precisió la trobem a través del "Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana" de Joan Coromines qui aporta les proves que va ser la llengua catalana la primera en utilitzar la paraula perfum en el sentit que avui l'entendem. I ens posa varis exemples. El

1388 Francesc Eiximenis (Terç VI,53) escriu: "Tot mon vestit tinc perfumat de mosquet (mesc), e civeta i d'aigua ros" i seguidament ens dóna raó de les dates en què altres llengües romàniques o

© Museu del Perfum

Essenciers d'argent i esmalt, s. XVIII.

no adoptaren el mot perfumar en els seus respectius lèxics: francès "parfumer" 1532; castellà "perfumar" 1490; portuguès "perfumar" 1515; italià "profumare" 1530; anglès "perfum" i "to perfum" en el s.XVI; alemany "parfumieren" i "parfum", rus "parfjumer" (perfumista), "parfjumerja" (perfumeria) i afegeix Coromines que el mot perfum: "sembla haver estat creat i difós pels catalans a totes les altres llengües europees, amb el sentit de fumar amb fums i bafs d'herbes curatives o aromàtiques".

"Tal mot no existí mai en llatí, ni en els altres llengües romàniques abans que el català: el creà la nostra, primer per als perfums o bafs purificadors o curatius, després per rellevar els encants de les gran dames reials o senyoriales del nostre brillant segle XIV. Des de llurs corts s'escampà per l'Europa entera. És en la nostra literatura on apareix abans que enlloc" i per confirmar-ho, cita a continuació,

entre altres, diversos passatges de "Lo Somni" de Bernat Metge que fan menció dels perfums.

Precisament Bernat Metge que era fill d'un apotecari del carrer dels Especiers de Barcelona, deuria ser un entès en la matèria, tant per la coneixença del negoci familiar, doncs els especiers venien en els establiments a més d'espècies, herbes i productes que s'utilitzaven en cosmètica, com per la seva vida cortesana, en el doble sentit de la paraula, en primer lloc pel seu càrrec d'alt funcionari de la Cort de la reina Elionor de Sicília, tercera esposa de Pere el Cerimoniós, i en segon lloc perquè el càrrec l'obligà a freqüents viatges que el dugueren a relacionar-se amb els ambients més oberts de la vida de la societat del seu temps, en especial de la femení, segons se'n dedueix dels seus escrits.

Doncs bé. Joan Coromines transcriu un passatge de "Lo Somni" de Bernat Metge en el que escriu:

Essenciers de porcellana. Principis del s. XIX.

© Museu del Perfum

Flascons de vidre de Lalique, Nina Ricci i Worht.

"Van amb alcandores (camises de dormir) brodades e perfumades, així com si eren donzelles qui deguessen anar a marit, e fanles sobrepujar a les altres vestedures, per tal que mills sia vista llur dolentia", "Els enemics (...) los quals acompanyen les fembres del bany al teu lit son aquests: molts perfums e aigües, calç viva, orpiment, olis, sabons estopa", "No curants que n'envelleixin abans de temps, en perden les dents e poden forment, sinó que les aigües, perfums, algàlia, ambres e coses aromàtiques que porten supleixen llur pudor, pinten-se ab innumerables unguents e colors".

I Jaume Roig en el "Llibre de les dones o Spill" escrit cap el 1456 diu: "Ta carn refrene si guerra et mena/ libidinosa/ ...Lo mengar magre .../ doncs,

carn, legums,/ ni los perfums/ perque conciten/ apetit, sciten-/ no s'uses gayre ... " i en un altre fragment diu: "Lo que'n lo clos/ après havia/ als no sabia/ so perfumar/ e despensar/ confits de monges/ poncís, taronges,/ pomes, llimons/ codonys, torrons e llepolies:/ les praderies/ aigües, ramets,/ perfums, pevets,/ cordons, frasquetes,/ trenes, bossetes,/ flocs, agullés". S'han triat aquests exemples entre els que Joan Coromines exposa en els seus "Diccionaris Etimològics" per corroborar que va ser la llengua catalana la primera en usar el mot "perfum" i "perfumar" en el sentit que gaudeix en l'actualitat i que es poden afegir a altres mots catalans que s'han universalitzat en ser adoptats per altres llengües geogràficament més difoses.